

8. Смагін І.І. Причини розробки та основні етапи становлення шкільного навчального предмета «Суспільствознавство» на початку 60-х років ХХ ст. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Педагогічні науки.* 2008. Вип. 41. С. 64–68.

REFERENCES

1. Areshonkov V. Y. Development of the content of school social science education in Ukraine in the twentieth century: diss. ... Doctor ped. Sciences: 13.00.02 / Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences. Kyiv, 2015. 509 p.
2. Dyatlova O.M. An Integrative Approach to Social Studies Teaching in Secondary Schools of Ukraine (20's - 30's of XX Century): author's abstract. diss. ... Cand. ped. Sciences: 13.00.02. Kyiv, 2008. 16 p.
3. On General Education: Law of Ukraine in Ed. dated 09.08.2019 № 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (accessed: 02/22/2020)
4. On education: Law of Ukraine dated 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (accessed: 02/20/2020)
5. Ryabovol L.T. The development and formation of school legal education in Ukraine (XX - beginning of XXI century). Bulletin of Lugansk National Taras Shevchenko University. Series: Pedagogical Sciences. 2011. Iss. 20 (231), C. IV. Pp. 45–54.
6. Ryabovol L.T. The system of teaching the jurisprudence of primary and high school students: diss. ... doc. ped. Sciences: 13.00.02. Institute of Pedagogy NAPS. Kyiv, 2015. 600 p.
7. Smagin I.I. Textbook of Social Studies in the Ukrainian School 1920-1990: Problems of Creation and Functioning: A Monograph. - Zhytomyr: Polesie, 2010. 411 p.
8. Smagin I.I. The reasons for the development and main stages of the formation of school subject "Social Studies" in the early 60's of the twentieth century. Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University. Series: Pedagogical Sciences. 2008. Iss. 41. S. 64–68.

УДК 371.315.5

Маринченко Ганна,

к.і.н., ст. викладач

Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

ТЕХНОЛОГІЇ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У РОЗВИТКУ МОВЛЕНСЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ

Розкрито зміст та навчальні можливості окремих прийомів технології критичного мислення щодо розвитку мовленнєвої компетентності. Продемонстровано основні структурні елементи кожного означеного прийому. Запропоновано варіанти їх використання у курсах фундаментального циклу під час підготовки майбутніх вчителів історії.

Ключові слова: педагогічні технології, методи навчання, уроки історії, «Сенкан», «Діаманта», «РАФТ»

Маринченко А.Н. Технологии критического мышления в развитии речевой компетентности будущих учителей истории.

Раскрыто содержание и учебные возможности отдельных приемов технологии критического мышления по развитию речевой компетентности. Продемонстрированы основные структурные элементы каждого указанного приема. Предложены варианты их использования в курсах фундаментального цикла при подготовке будущих учителей истории.

Ключевые слова: педагогические технологии, методы обучения, уроки истории, «Сенкан», «Бриллиант», «РАФТ».

Marinchenko A.N. Critical thinking technologies in the development of speech competence of future history teachers.

The content and educational opportunities of certain techniques of critical thinking technology for the development of speech competence are revealed. The main structural elements of each of these techniques are demonstrated. Variants of their use in courses of the fundamental cycle in the preparation of future history teachers are proposed.

Key words: educational technology, teaching methods, the lessons of history, "Sincan", "Diamond", "the RAFT»

Швидкий розвиток суспільства вимагає змін методів і прийомів навчання майбутнього покоління. На сьогоднішній день в Україні для випускників задекларовано наступні наскрізні вміння: читання з розумінням, вміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність

логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми [3].

Технології критичного мислення та їх використання в дидактиці для педагогів не є новими. Тут варто виділити наступні прізвища А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метью, Д. Макінстер, С. Терно, О. Пометун тощо [4; 5; 6; 7; 8; 9]

Метою даного дослідження є аналіз використання окремих прийомів критичного мислення під час вивчення дисциплін фундаментального циклу при підготовці майбутніх вчителів історії.

Критичним мисленням називають навичку, яка, крім іншого, допомагає розпізнати корінь проблеми, а не її окремі прояви, дозволяє зважено оцінювати події та явища, відрізнити брехню, маніпуляцію і емоційні висловлювання від фактів. На сьогодні питання розвитку технології критичного мислення в освітньому процесі залишається актуальним. Як нам відомо, критичне мислення – складний процес творчого переосмислення понять та інформації.

Це активний процес пізнання, який відбувається одночасно на декількох рівнях. Адже знання, що їх засвоює критично мисляча людина, постійно диференціюються й систематизуються з точки зору ступеня їх істинності, вірогідності, достовірності [1, с. 63].

Ф. Станкато трактує критичне мислення, як мислення вищого порядку. Воно спирається на отриману інформацію, усвідомлене сприйняття власної розумової діяльності в оточуючому інтелектуальному середовищі. Однак рівень критичності визначається не тільки запасом знань, а й особистісними якостями, установками, переконаннями. Критичність особистості повинна бути спрямована перш за все на самого себе: на аналіз і оцінку власних можливостей, особистісних якостей, вчинків, поведінки в цілому. Тобто це формулювання суджень відносно правдивості та реальності заяв або відповідей щодо розв'язання проблем [2, с. 156]

Організація навчально-пізнавальної діяльності з використанням технології критичного мислення, зокрема, й під час вивчення курсів історії, розглядається сьогодні як важливий дидактичний напрям, в якому домінують: пошук чіткої постановки проблеми, обґрунтування, формулювання, твердження; використання різноманітних інформаційних джерел та посилання на них; дотримання основної теми та її цілей; вплив сприйняття й розуміння чужих думок, схильність до застосування умінь й навичок критичного мислення у житті.

Під час вивчення дисциплін фундаментального циклу майбутні вчителі історії мають можливість перевірити на собі дію окремих прийомів технології критичного мислення. Чому важливо використовувати прийоми критичного мислення під час вивчення курсів фундаментального циклу при підготовці майбутніх вчителів історії? Тому, що ці прийоми сприяють не тільки формуванню критичного сприйняття інформації при роботі з різними типами та видами як історичних, так і медійних джерел. А й формуванню мовленнєвої компетентності, формуванню навичок активного слухання, комунікабельності, здатності прислухатися і сприймати іншу точку зору, мислити абстрактно, знаходити нестандартні підходи до вирішення проблем (креативність) тощо.

Залучення прийомів критичного мислення до навчального процесу варто, на нашу думку, розпочинати з найпростіших прийомів. Зокрема «Відкритий мікрофон», «Мозковий штурм». Саме ці прийоми дозволяють налаштувати студентську аудиторію до спілкування, залучити всіх до обговорення теми, з'ясувати ступінь підготовки аудиторії в цілому і окремих слухачів зокрема. Обов'язкова умова – всі мають висловити власні думки, навіть якщо таких немає слухачі мають це проговорити вголос. Щоб не пропустити жодного слухача, краще передавати слово ланцюжком від одного студента до іншого.

Коли аудиторія буде готова до відкритого спілкування з викладачем, ланцюжок використовувати буде вже непотрібно, але у такому випадку радимо використовувати якийсь атрибут (річ, іграшку, предмет) до теми, який студенти зможуть передавати/перекидати один одному.

Коли аудиторія вже легше і швидше виконує завдання за допомогою прийомів «Відкритий мікрофон», «Мозковий штурм», можна ускладнювати завдання і використовувати прийом «Снігова куля». На уроках історії варто використовувати на знання термінів, дат, персоналій, цікавих фактів до теми уроку. Бажано щоб студенти сиділи колом або півколом, але і за традиційним розташуванням парт цей прийом також діє непогано. Викладач дає завдання початкове слово від якого відштовхуються студенти далі. Студент має повторити слово (термін) викладача і додати своє. Кожен наступний студент має повторити попередні слова і додати своє. Даний прийом не тільки сприяє розвитку пам'яті, а й формує навички командної роботи. Адже всі намагаються допомогти відтворити послідовність слів. Учні вчать бути уважними, відслідковують те, що названо до них, шукають інформацію для себе, щоб вона не повторювалася, а відповідно переглядають навчальний матеріал.

Дуже вдалим прийомом на початковому етапі застосування технології критичного мислення під час вивчення дисциплін фундаментального циклу є використання прийому, ми його називаємо просто, «Слова». Викладач називає термін (поняття) до теми заняття і пропонує слухачам назвати термін (поняття) на останню літеру його слова (щось на зразок гри «Міста»). Слухачі називають терміни, які не мають повторюватися. На занятті узагальнення матеріалу до цілого розділу, можна зробити 2-3 кола. Тоді у кожного слухача має бути 2-3 терміни і викладач пропонує їх пригадати (що вперше студенти роблять дуже важко, далі вже краще запам'ятовують) і сформулювати лише одне речення, але в ньому мають бути задіяні всі три слова.

При виконанні цієї вправи вперше часу витрачається багато, але ця вправа яскраво ілюструє студентам важливість мати знання з теми і значний словниковий запас. Крім того вони пригадують правила побудови речення з української мови. А викладач в свою чергу має можливість перевірити наскільки студенти опанували матеріал, на чому варто зупинити увагу на занятті. З кожним наступним використанням цієї вправи вона проходить швидше, студенти почнуть будувати більш складні речення, а їх однокласники будуть пропонувати і свої варіанти поєднання слів у речення.

Для швидкої перевірки знань з теми і їх узагальнення можна використовувати прийом «Сенкан» («Сінквей»). Всього п'ять рядків дозволяють розвинути як писемне, так і усне мовлення слухачів. Можна використовувати як на початку заняття, так і в кінці. Єдина умова – порядок написання має бути розміщено на дошці. Порядок доволі простий, при частому використанні слухачі будуть його знати, а на перших порах він має бути перед очима слухачів.

Перший рядок – одне слово (це може бути тема, персоналія, подія).

Другий рядок – два слова прикметники чи прислівники, які розкривають зміст теми, описуючи її.

Третій рядок – три слова дієслова або дієприслівники, що описують дію, яка має безпосереднє відношення до теми.

Четвертий рядок – чотири слова асоціації до теми, або фраза.

П'ятий рядок – одне слово, синонім до теми.

Слухачі отримують тему-завдання від викладача і створюють свій вірш. Далі кожен озвучує своє творіння (і розміщує на дошці). Коли всі озвучили свій «Сенкан» викладач узагальнює результат щодо теми: що правильно виокремили, а що упустили і на чому варто зупинити увагу.

Більш складним, але дієвим, є прийом «Діаманта». Використовувати варто, після того як слухачі опанували «Сенкан» і можуть створювати його вже досить швидко і самостійно. «Діаманта» нагадує за своєю структурою «Сенкан», але має сім рядочків. Вимагає більше часу на виконання і дає більш ґрунтовне розуміння учнями теми, суті окремого поняття. Структура «Діаманти»:

Перший рядок – одне слово (це може бути тема, персоналія, подія).

Другий рядок – два слова прикметники чи прислівники, які розкривають зміст теми, описуючи її.

Третій рядок – три слова дієслова або дієприслівники, що описують дію, яка має безпосереднє відношення до теми.

Четвертий рядок – чотири слова асоціації до теми, або фраза.

П'ятий рядок – три слова дієслова або дієприслівники, що описують дію, яка має безпосереднє відношення антоніма до теми (слово 7-го рядка)

Шостий рядок – два слова прикметники чи прислівники, які розкривають зміст антоніма теми (слово 7-го рядка), описуючи її.

Сьомий рядок – одне слово, антонім до теми.

Порядок виконання наступний: виконуємо рядок 1,2,3,4 пропускаємо пустими рядок 5,6, виконуємо рядок 7 і повертаємося на верх, виконуємо рядок 6, 5. Презентуючи свої творіння слухачі зачитують всі рядочки підряд від першого до сьомого. Прийом дійсно дієвим, особливо при вивченні нової термінології, суперечливих питань, проблемних тем. Про виконанні вправи студенти довго підбирають протилежне значення до теми, адже не завжди є до слова антоніми. Зачитуючи готову «Діаманту» студенти самі розуміли всю складність самого поняття і встановлювали причинно-наслідкові зв'язки між першим і останнім словом.

Важливим навиком для майбутніх вчителів є вміння висловлювати власну точку зору і вміння її відстоювати. Формуванню цього вміння сприяє одним з прийомів критичного мислення «Метод ППЕС» («ПОПС-формула»). Крім того цей прийом також сприяє розвитку писемного і усного мовлення. Адже використовуючи цей прийом при відповіді на будь-яке питання маємо ґрунтовну повну відповідь, яка базується всього на чотирьох повних реченнях. Варто зазначити, що при першому виконанні завдання за допомогою цього прийому студенти завжди виконують його неправильно. Лише з третьої-четвертої спроби вони концентрують увагу на необхідній структурі і послідовності викладу матеріалу.

Суть прийому полягає у написанні невеличкого есе. Спочатку це може бути лише есе на чотири речення. Які починають зі слів:

Я вважаю,
Тому що,
Наприклад,
Отже,

Позиція
Обґрунтування
Приклад
Судження

Коли студенти відпрацюють навички написання есе із дотриманням цих основних чотирьох позицій, можна давати завдання із збільшеним обсягу есе (до двох-трьох сторінок формату А4). Це дійсно цікавий і дієвий прийом, який ладен замінити стандартне повідомлення чи реферат до теми. Перевіряти його значно цікавіше за традиційні реферати чи повідомлення, крім того перевірка есе викладачем сприяє розвитку його навичок письмового мовлення та закріплення знань з граматики та орфографії української мови (виділяючи помилки по тексту студентів). А якщо вони виконуються в кінці заняття, то дають загальну картину сприйняття навчального матеріалу та прогалини у розумінні теми.

Ускладнений варіант написання есе дає прийом «РАФТ». Його варто використовувати в кінці вивчення великого розділу на його виконання варто виділяти час від 30-40 хвилин. Але за відповідями самих студентів, це дійсно дієвий прийом, але потребує часу на якісне виконання. Адже цей прийом, спрямований на створення письмових текстів певної тематики. Творіння можуть відрізнятися за жанром і оформленням. Даний метод вчить розглядати тему з різних сторін і точок зору, навчає навичкам писемного мовлення. Він є одним із способів навчання критичного мислення, формує систему суджень, сприяє вмінню аналізувати предмети, зміст, проблеми, формулювати свої обґрунтовані висновки, виносити свої оцінки.

Роль - для визначення ролі слід з'ясувати, хто може розкрити задану тему.

Аудиторія – з'ясування, кому може призначатися даний текст.

Форма – вибір жанру, форми оповіді.

Тема – вибір тематики, визначення, про що буде текст, які основні ідеї будуть розкриті в ньому.

Підготовка до виконання цієї вправи тривала та копітка, але вона того варта. Виконуючи завдання на одну теми студенти не мають можливості списати один в одного, адже у них можуть бути різні ролі, форма і аудиторія. Крім того, щоб якісно подати матеріал студенти мають бути в темі, володіти навичками ділової української мови.

Спочатку викладачу варто визначитися, яка тема може бути розкрита за допомогою цього прийому. Далі необхідно визначити з тим від імені кого буде написана робота (князь, гетьман, президент, певний політичний діяч тощо). Кому буде адресовано зміст послання, для якої аудиторії (інтелігенція, селянство, міщанства, робітничий клас, органи влади тощо). Означити форму представлення роботи (замітка в газету, скарга, повідомлення, лист, щоденник, монолог, записка, бесіда тощо). Все це вимагає ґрунтовної підготовки самого викладача, ретельного підбору ролей і аудиторії. Обрання найбільш доречних форм презентації інформації відповідно до теми.

Однак, цей прийом не залишить байдужим жодного слухача. Щоб виконати завдання студентам необхідно володіти темою, знати теоретичний та фактичний матеріал на високому рівні. Крім того, студенти мають переформатувати інформацію з теми відповідно до тієї ролі, яка їм випала. І значно складніше передати інформацію з теми конкретній аудиторії. Адже, як ми знаємо не вся інформація доступна для широкого кола, тому тут потрібно здійснити її аналіз і фільтрацію. Ще складніше пригадати вимоги і правила оформлення певних типів документів відповідно до вимог писемного мовлення.

Результати дійсно вражають. Студенти, які переважно відмовчуються на семінарах проявляють глибокі знання з теми, а активним студентам навпаки важко переналаштуватися від стандартної форми подачі інформації на нестандартну.

Формування мовленнєвої компетентності майбутніх вчителів має стати основою при вивченні курсів фундаментального циклу. Адже саме від того, як ми навчимо студентів сприймати і передавати інформацію з базових дисциплін, буде залежати чи зможуть вони сформувати ці якості у школярів. Цьому дійсно сприяє використання технології критичного мислення.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Беляєва К.О. Використання технології критичного мислення «7 кластерів» та «метод RED» на уроках історії // Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії] – Випуск 31. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. – С. 63-66
- 2.Зайр-Бек С.И., Муштавинская И. В. Развитие критического мышления на уроке. – Москва: Просвещение, 2004. – 175с.
- 3.Концепція Нової Української школи. URL: <http://nus.org.ua/about/formula/>
- 4.Основи критичного мислення. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 216 с.
- 5.Пометун, О. Основи критичного мислення: навчальна програма курсу за вибором для учнів профільних класів суспільно-гуманітарного напрямку / О. Пометун, Л. Пилипчатіна, І. Сущенко та ін. // Історія України. – 2010. – №25-27 (665-667). – С. 5–18.
- 6.Терно С. Методика розвитку критичного мислення школярів у процесі навчання історії. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2012. – 70 с.
- 7.Терно С. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії). – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. – 105 с.
- 8.Технології розвитку критичного мислення [Текст] / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз та ін. ; [наук. ред., передм. О. І. Пометун]. – К. : Вид-во «Плеяди», 2006. – 220 с.
- 9.Тягло О. Критичне мислення. – Харків: Основа, 2008. – 187 с.

REFERENCES

1. Belyaeva K..O. Use of Critical Thinking Technology "7 Clusters" and "RED Method" in History Lessons // Humanities: [collection of scientific articles on topical problems of philosophy, culture, psychology, pedagogy and history] - Issue 31. - Vinnytsia: "TOVORY" LLC, 2020. P. 63-66
2. Zaire-Beck S.I., Mushtavinskaya I.V. Development of critical thinking in a lesson. - Moscow: Enlightenment, 2004. - 175p.
3. The concept of the New Ukrainian School. URL: <http://nus.org.ua/about/formula/>

4. Fundamentals of critical thinking. - Ternopil: The Educational Book - Bogdan, 2010. - 216 p.
5. Pometun O. Foundations of Critical Thinking: A Curriculum of the Optional Course for Students of Profile Classes in the Humanities / O. Pometun, L. Pylypchatin, I. Sushchenko and others. // History of Ukraine. - 2010. - №25-27 (665-667). - P. 5-18.
6. Terrno S. Methods of development of critical thinking of students in the process of teaching history. - Zaporizhzhya: Zaporizhzhya National University, 2012. - 70 p.
7. Terrno S. The theory of development of critical thinking (on the example of teaching history). - Zaporizhzhya: Zaporizhzhya National University, 2011. - 105 p.
8. Technologies for the Development of Critical Thinking [Text] / A. Crawford, V. Saul, S. Mathews, et al. ; [Sciences. ed., ed. OI Pometun]. - K.: Publishing house "Pleiades", 2006. - 220 p.
9. Tyla O. Critical thinking. - Kharkiv: The Basis, 2008. - 187 p.

УДК [7:908]: 378.017.4

Поляруш Світлана,
к. і. н., доцент,
ЦДПУ ім. В.Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧИХ МАТЕРІАЛІВ М. КРОПИВНИЦЬКОГО У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «МИСТЕЦТВО» У 8-9 КЛАСАХ

Стаття характеризує особливості використання матеріалів мистецького краєзнавства у курсі «Мистецтво» у 8-9 класах.

Ключові слова: краєзнавство, мистецьке краєзнавство, мистецтво.

Поляруш С. Использование краеведческих материалов г. Кропивницкого в процессе преподавания дисциплины „Искусство” в 8-9 классах. Статья характеризует особенности использования материалов художественного краеведения в курсе «Искусство» в 8-9 классах.

Ключевые слова: краеведение, художественное краеведение, искусство.

Poliarush S. The use of materials of local lore of the city of Kropyvnytsky in the process of teaching the discipline „Art” in grades 8-9. The article describes the features of the use of materials of local history in the course "Art" in grades 8-9.

Key words: local history, art local history, art.

Постановка проблеми. Формування інформаційного суспільства у світовому масштабі та євроінтеграційний вектор руху України зумовили прискорення процесів модернізації української школи. Однак, вказані глобальні явища не повинні негативно впливати на процес формування людини, яка любить і цінує свою малу батьківщину. У вказаному контексті використання краєзнавчих знань у викладанні окремих шкільних дисциплін набуває важливого значення.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблема шляхів розвитку краєзнавства за останні десять років займається ціла плеяда науковців та освітян-практиків. Особливу роль тут відіграє Національна спілка краєзнавців України на чолі з О. Реєнтом та науковий журнал „Краєзнавство”.

У зв'язку з бурхливим розвитком туристичної галузі активно почалася розробка проблеми організації туристично-краєзнавчої роботи в регіонах та в Україні. У даному контексті необхідно назвати праці таких науковців: К. Горб, Л. Безручко, М. Бойко, Н. Брижак, В. Дячок, І. Журба, Ю. Земський, М. Корнеєв, Г. Лукаш, О. Лугова, С. Оришко, Є. Панкова, В. Петранівський, С. Попович, М. Рутинський, В. Сідоров, Л. Соловей, І. Хачатурян та інші.

Питанням літературного краєзнавства присвячені наукові доробки І. Волинець, Т. Данилюк, Т. Клишко, С. Криворучко, О. Лисенко.

Мистецькому краєзнавству приділили увагу І. Гавриш, С. Грушкіна, О. Кавунник, В. Карась, О. Комаровська, В. Прокопчук (Дикало).

Визначення невирішених раніше питань. Краєзнавство на сьогодні розвивається досить мобільно. Поряд із історичною регіоналістикою формуються такі нові напрямки краєзнавчих досліджень, як географічна, біологічна, економічна, бібліотечна, літературна, туристична та мистецька регіоналістики. Мистецька регіоналістика – інтегративне явище, яке має бути відображене в гуманітарних шкільних курсах мистецького спрямування, зокрема, і у курсі „Мистецтво” (8-9 клас).

Мета статті – охарактеризувати можливості використання матеріалів мистецької регіоналістики у процесі викладання курсу „Мистецтво” у 8-9 класах загальноосвітніх навчальних закладах на прикладі м. Кропивницького.

Виклад основного матеріалу. Мистецьке краєзнавство є одним з напрямків у розвитку краєзнавства, який вивчає творчість відомих діячів художньої культури певного регіону України. Дослідниця В. Прокопчук